

Ystävyyssuhteiden haasteet ja niiden tukeminen autismikirjolla

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Siiri Honkanen

Janita Uusitalo

Opinnäytetyö, AMK

Toukokuu 2025

Toimintaterapeutin tutkinto-ohjelma (AMK)

Honkanen, Siiri & Uusitalo, Janita

Ystävyyssuhteiden haasteet ja tukeminen autismikirjolla. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Toukokuu 2025, 34 sivua.

Toimintaterapeutin tutkinto-ohjelma. Opinnäytetyö AMK.

Julkaisun kieli: suomi

Julkaisulupa avoimessa verkossa: kyllä

Tiivistelmä

Ystävyyssuhteet ovat tärkeä osa ihmisen hyvinvointia. Autismikirjon henkilöillä esiintyy neurotyypillisiä enemmän haasteita kommunikaatiossa ja vaikeuksia luoda vastavuoroisia ystävyyssuhteita, mikä johtaa yksinäisyyteen ja siihen liittyviin haasteisiin. Opinnäytetyössä syvennytään autismikirjon henkilöiden ystävyyssuhteisiin toimintaterapeutisesta näkökulmasta. Opinnäytetyö toteutettiin kirjallisuuskatsauksena, jonka tarkoituksena oli lisätä toimintaterapeuttien tietämystä ystävyyssuhteiden haasteista autismikirjon henkilöillä, sekä valmiutta työskennellä autismikirjon asiakkaan kanssa tukien ystävyyssuhteiden luomista.

Tutkimusmenetelmäksi valikoitui kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Aineisto kerättiin ERIC-, CINAHL-, ja ProQuest- tietokannoista, sekä Janet Finnan kansainvälisten artikkeleiden tietokannasta. Aineiston valintaan vaikuttivat tutkimuskysymykset sekä aineiston valinnalle asetetut sisäänotto- ja poissulkukriteerit. Lopulliseen tutkimukseen valikoitui viisi artikkelia, jotka analysoitiin laadullisin analyysimenetelmin. Tuloksia pyrittiin yhdistämään toimintaterapian viitekehukseen transaktionaalisen toiminnan mallin avulla. Lopputuloksena saatiin koostettua tietoa autismikirjon ystävyyssuhteiden haasteista sekä ystävyyttä edistävästä tekijöistä.

Kirjallisuuskatsauksen tuloksista kävi ilmi, että autismikirjon ystävyyssuhteita haastavat eniten asiakkaan sisäiset tekijät, sosiaalinen ympäristö, sosiokulttuuriset tekijät, tehtävään liittyvät tekijät, sekä geopoliittiset ja tilannesidonnaiset elementit. Ystävyyttä edistävät tekijät liittyivät interventiomenetelmiin, ympäristön mukauttamiseen, yhteisten mielenkiinnon kohteiden huomioimiseen ja henkiseen tukeen. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että autismikirjon henkilöillä esiintyy haasteita määritellä ystävyyttä, ja he tarvitsevat enemmän tukea ystävyyssuhteiden luomisessa kuin neurotyypilliset. Toimintaterapeutit voivat kehittää interventioita, jotka tukevat taitotasoisesti sosiaalisten taitojen opettelua, ja ystävien hankkimista. Myös lähipiiriin tuki on merkittävä ystävyyssuhteiden kehitystä tukeva tekijä.

Avainsanat (asiasanat)

autismikirjon häiriöt, ystävyys, vertaissuhteet, sosiaaliset taidot, toimintaterapia, kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Muut tiedot (salassa pidettävät liitteet)

-

Honkanen, Siiri & Uusitalo, Janita

Challenges and Support of Friendships in Autism Spectrum Disorder. Descriptive Literature Review

Jyväskylä: JAMK University of Applied Sciences, May 2025, 34 pages.

Degree Programme in Occupational Therapy. Bachelor's thesis.

Permission for open access publication: Yes

Language of publication: Finnish

Abstract

Friendships are an important part of human well-being. Individuals on the autism spectrum face more challenges in communication and difficulties in forming reciprocal friendships compared to neurotypical individuals, leading to loneliness and related challenges. The thesis delves into the friendships of individuals on the autism spectrum from an occupational therapy perspective. The thesis was conducted as a literature review, aiming to increase occupational therapists' knowledge of the challenges in friendships for individuals on the autism spectrum and to enhance their readiness to work with clients on the autism spectrum to support the formation of friendships

The chosen research method was a descriptive literature review. The material was collected from the ERIC, CINAHL and ProQuest databases, as well as from Janet Finna's international article database. The selection of material was influenced by the research questions and the inclusion and exclusion criteria set for the selection of material. Five articles were selected for the final study, which were analyzed using qualitative analysis methods. The results were attempted to be integrated into the framework of occupational therapy using the transactional model of occupation. The outcome was a compilation of information on the challenges of friendships on the autism spectrum and factors that promote friendship.

The results of the literature review revealed that the most significant challenges to friendships on the autism spectrum are internal factors of the client, social environment, sociocultural factors, task-related factors, and geopolitical and situational elements. Factors promoting friendships were related to intervention methods, environmental adaptation, consideration of shared interests, and emotional support. A conclusion can be drawn that individuals on the autism spectrum face challenges in defining friendship and need more support in forming friendships than neurotypical individuals. Occupational therapists can develop interventions that support the learning of social skills and the acquisition of friends at an appropriate skill level. The support of close friends and family is also a significant factor in the development of friendships.

Keywords/tags (subjects)

autism spectrum disorders, friendship, peer relationships, social skills, occupational therapy, descriptive literature review

Miscellaneous (Confidential information)

-

Sisältö

1	Johdanto	2
2	Ystävyyys autismikirjolla ja toimintaterapia	3
2.1	Autismikirjo	3
2.2	Ystävyyssuhteet autismikirjon henkilöillä	4
2.3	Toimintaterapia	6
2.4	Transaktionaalinen toiminnan malli.....	7
3	Tutkimuksen toteutus	9
3.1	Menetelmä	9
3.2	Tiedonkeruu	10
3.3	Aineiston esittely.....	12
3.4	Aineiston analyysi.....	17
4	Tulokset	19
4.1	Ystävyyttä haastavat tekijät	19
4.2	Ystävyyssuhteita tukevia tekijöitä	21
5	Pohdinta	24
5.1	Käytettävyys	24
5.2	Luotettavuus ja eettisyys	26
5.3	Jatkotutkimusehdotukset.....	28
6	Johtopäätökset	28
	Lähteet	30

Kuviot

Kuvio 1. Aineistonvalinnan prosessi.....	11
--	----

Taulukot

Taulukko 1. Sisäänotto- ja poissulkukriteerit.....	12
Taulukko 2. Sisällytetyt artikkelit	13
Taulukko 3. Esimerkki aineiston luokittelusta	18

1 Johdanto

Autismikirjon henkilöt kokevat usein haasteita sosiaalisessa kanssakäymisessä, mikä osaltaan hankaloittaa ystävyysuhteiden hankkimista ja ylläpitämistä (Timonen, Casterén & Ärölä-Dithapo 2024, 7). Myös koronapandemian aiheuttaman eristäytymisen vaikutuksesta sosiaalisten taitojen heikentyminen herättää huolta ja vaikuttaa voimakkaasti autismikirjon henkilöihin (Hiltunen & Pekonen 2022, 20). Tutkimukset osoittavat, että autismikirjoon kuuluvilla vähentyneet vertaissuhteet johtavat usein yksinäisyyteen ja eristäytyneeksi tulemiseen (Hiltunen & Pekonen 2022, 19). Autismikirjon henkilöt ovat toimintaterapiassa tyypillisiä asiakkaita, ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukemiseksi on tarve ymmärtää heidän kokemiaan haasteita ystävyysuhteissaan, sekä käsitystään ystävydestä.

Opinnäytetyössä käsitellään autismikirjon henkilöiden ystävyysuhteita niiden luomisen ja tukemisen kannalta toimintaterapian näkökulmasta. Taustalla on käytetty osittain Fisherin ja Marterellan luomaa transaktionaalisen toiminnan mallia (2019), jonka avulla toiminnan monimuotoisuutta kuvataan erilaisten tilannesidonnaisten elementtien avulla. Näin aineiston analyysistä saatua tietoa pyritään yhdistämään toimintaterapian teoriaan ja käytäntöön. Opinnäytetyön tavoitteena on vastata seuraaviin tutkimuskysymyksiin: ”Millaisia haasteita autismikirjon henkilöt kohtaavat ystävyysuhteiden luomisessa ja ylläpidossa?” ja ”Miten toimintaterapeutti pystyy tukemaan autismikirjon henkilöiden ystävyysuhteiden luomista ja ylläpitoa?”. Opinnäytetyön tarkoitus on selvittää, miten toimintaterapiassa voidaan huomioida ja vaikuttaa asiakkaan haasteisiin ystävyysuhteiden luomisessa, ja tukea terveellisen ystävyysuhteen jatkumista.

Tutkimuksen avulla saatu tieto voi hyödyttää toimintaterapeutteja ja muita ammattilaisia antamalla tietoa ja lisäämällä taitoa työskennellä autismikirjon henkilöiden kanssa. Se voi myös tarjota ymmärrystä autismikirjon henkilöiden sosiaalisen kanssakäymisen haasteista, jotka voivat osaltaan hankaloittaa ystävyysuhteiden luomista, ja antaa käytännön keinoja asiakkaiden läheisille arkielämän haasteiden ratkaisemiseen. Laadukkaiden ystävyysuhteiden on todettu parantavan kokemusta elämänlaadusta (Black, Kuzminski, Wang, Ang, Lee, Hafidzuddin & McGarry, 2024, 185).

2 Ystävyyden autismikirjolla ja toimintaterapia

2.1 Autismikirjo

Kohderyhmäksi opinnäytetyössä rajautuivat autismikirjon henkilöt, joilla ilmenee usein haasteita sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja kommunikaatiossa. Nämä haasteet voivat hankaloittaa ystävyyssuhteiden luomista. Autismikirjo tarkoittaa synnynnäistä ominaisuutta, joka vaikuttaa tiedonkäsittelyyn ja aiheutuu aivojen poikkeavasta kehityksestä. Autismikirjo on pysyvä, mutta muuttuva, eli se ilmenee läpi elämän vaihtelevilla tavoilla. (Perustietoa autismista, 2023.) Timonen ja muut (2024, 42) kuvaavat autismikirjoa moninaisena kehityksellisenä häiriönä, joka ilmenee jo lapsuudessa, vaikka diagnoosi saatetaankin asettaa vasta aikuisiällä. Sen piirteitä ovat sosiaalisen kanssakäymisen haastavuuden lisäksi käyttäytymistavat, jotka ovat jollain tapaa rajoittuneita ja toistavia, kuten tarve järjestelmällisyyteen ja erityismielenkiinnon kohteet. Autismikirjoon liittyy usein myös erityispiirteitä aistitoiminnoissa ja motorisessa kehityksessä. Nämä piirteet vaihtelevat ja niitä ilmenee yksilöittäin (Perustietoa autismista, 2023). Myös Timonen ja muut (2024, 7) toteavat autismikirjon ilmenemistapojen yksilöllisyyden. Kehityksen ja käyttäytymisen erityispiirteet yhdistyvät osaksi neurodiversiteettiä, joka tarkoittaa ihmisten neurobiologista monimuotoisuutta. Käsitettä ei voida kuvata yksiselitteisesti, vaan yksilölliset tekijät muokkaavat jokaista tapausta. (Timonen ym. 2024, 7.)

Timosen ja muiden (2024, 67) mukaan autismikirjon henkilöillä esiintyviä ongelmia voidaan perustella kehityksen sekä aivotoiminnan häiriöllä, mikä ilmenee aistitiedon käsittelyn ja yhdistelyn haasteina. Lisäksi tästä voi seurata valikoivan huomiokyvyn pulmaa. Autismikirjolla esiintyy usein myös hermoston kuormittumisen, kommunikaation ja toiminnanohjauksen haasteita (Perustietoa autismista, 2023). Timonen ja muut (2024, 67) mainitsevat autismikirjon henkilöillä esiintyvän myös vaikeus yhdistää havaintoja ja kokemuksia toisiinsa, mikä hankaloittaa tunnesidonnaisten tilanteiden ymmärrystä. Esimerkiksi tunnetilojen ja niistä seuraavien kokemusten ja tuntemusten liitännäisyyden sivuuttaminen sekä empatian eli toisten asemaan asettumisen haasteet. Autismikirjoon liittyy myös vahvuuksia, joita voivat olla hyvä keskittymiskyky, yksityiskohtien havainnointi ja monimutkaisten ongelmien ratkaisun kyky, oikeudentaju sekä tietyillä aihealueilla esiintyvät laajasti kehittyneet taidot (Perustietoa autismista, 2023; Timonen ym. 2024, 67).

Edellä mainittuihin haasteisiin vaikuttavat ympäristön tekijät, joista seuraa yksilöllisiä tilannekohtaisia poikkeavuuksia, kuten laaja-alainen kehitysviivästymä. Autismikirjossa esiintyy usein myös haasteita tiedon vastaanottamisessa varsinkin, kun se on peräisin toisilta ihmisiltä, kuten puhutun viestinnän ymmärtämisessä. Itsensä ilmaisu sekä tilannekohtaisen toiminnan tarkoituksen hahmottaminen voi myös olla haastavaa. Ulkopuolisille nämä haasteet näkyvät vaikeuksina toisten ihmisten kanssa tapahtuvassa vuorovaikutuksessa ja kanssakäymisessä. Henkilö saattaa pyrkiä välttelemään sosiaalisia kontakteja ja kohdata haasteita erityisesti puheeseen perustuvassa kommunikoinnissa. Ajattelu on usein konkreettista, ja käyttäytyminen voi olla rajoittunutta. Tyypillisiä piirteitä autismikirjon henkilöillä ovatkin toistuvat rutiinit, kaavamaiset käyttäytymismallit sekä erityismielenkiinnon kohteet. Huomio kiinnittyy ensisijaisesti lineaarisesti eteneviin tehtäviin, kun taas yhtäaikaiset tiedonkäsittelyprosessit jäävät vähemmälle. (Timonen ym. 2024, 67.)

2.2 Ystävyysuhteet autismikirjon henkilöillä

Tutkimuksia autismikirjon henkilöiden ystävydestä löytyy melko runsaasti, kuten erilaisia katsaus- tutkimuksia. Seuraavaksi perehdytään autismikirjon ystävyysuhteiden luonteeseen Peterninan, Carterin ja Stephensonin (2014) sekä Blackin ja muiden (2024) kirjallisuuskatsauksien pohjalta. Ystävyysuhteet ovat kahden ihmisen välinen erityinen vertaissuhde, jolle on ominaista vastavuoroisuus, dynaamisuus eli sen jatkuva kehitys, vakaus ja vapaaehtoisuus. Se perustuu molemminpuoliseen kiintymykseen ja mieltymykseen, mikä edistää sosiaalisia toimintoja, kuten läheisyyttä, kumppanuutta ja yhteenkuuluvuutta. Ystävyysuhteessa on enemmän myönteistä vuorovaikutusta ja siinä tehtävien suorittaminen sekä ristiriitojen ratkaisu ovat tehokkaampaa verrattuna muihin vertaissuhteisiin. Lisäksi se edellyttää sosiaalisen kognition, kielen ja tunteiden hallintaan liittyviä taitoja. (Petrina, Carter & Stephenson, 2014)

Ystävyysuhteilla on positiivisia vaikutuksia tyypillisesti kehittyvien lasten sosiaalisissa, kognitiivisissa ja emotionaalisissa taidoissa. Nämä ominaisuudet vaikuttavat kokonaisvaltaisesti yksilön hyvinvointiin. Vastaavasti ystävyysuhteiden puuttumisella varhaisessa kehityksen vaiheessa on yhteyttä tunne- ja käyttäytymisongelmiin lapsilla. Tämä voi olla seurausta vähäisistä tilanteista, joissa opitaan perustaitoja, kuten kommunikaatio, emotionaalinen säätely, konfliktien ratkaisu ja yhteistyötaidot. Nämä taidot luovat perustaa sosiaalisten suhteiden luomiselle koko loppuelämän ajaksi. (Petrina ym. 2014.) Black ja muut (2024, 184–185) puolestaan toteavat, että ystävyysuhteiden

merkitys kasvaa siirryttäessä lapsuudesta nuoreksi aikuiseksi, jolloin aletaan viettää enemmän aikaa ikätovereiden, kuin perheen kanssa. Tämän vuoksi on tärkeää tukea ystävyystaitojen kehittymistä jo lapsuudessa.

Petrinan ja muiden (2014) tutkimuksessa on selvitetty autismikirjon lasten ystävyssuhteiden ominaisuuksia ja verrattiin niitä ikätovereihin. Eroavaisuuksina nostettiin esille ystävien lukumäärä, koulun ulkopuolella tapahtuvien tapaamisten määrä, ystävyyskeston kesto ja vakaus sekä kyseisten ystävien vammaisuus. Yhtenevää tutkittavilla ja vertaisryhmällä oli mieltymys hankkia ystäviä, jotka ovat saman ikäisiä ja samaa sukupuolta. Lisäksi samankaltaisuutta löytyi ystävien kanssa tehdyistä toiminnoista. Ystävyssuhteiden alhaisemmasta määrästä huolimatta moni autismikirjon lapsista on tyytyväinen ystävyssuhteisiinsa. Tämä voi johtua autismikirjon aiheuttamasta tavasta kokea ystävyys eri tavoin, kuitenkin vastaten heidän yksilöllisiä sosiaalisia tarpeitaan. Toisaalta tutkimuksesta selviää, että autismikirjon lapset ja nuoret kokevat suhteensa parhaaseen ystävänsä heikommaksi kuin tyypilliset lapset. Tähän voi olla syynä monet eri tekijät, kuten autismikirjon neurologiset poikkeavuudet. Lisäksi autismikirjolle tyypilliset haasteet kommunikaatiossa ja vuorovaikutuksessa sekä joustamattomuus heikentävät mahdollisuutta luoda ja ylläpitää läheisiä sekä merkityksellisiä vuorovaikutussuhteita. (Petrina ym. 2014.)

Ystävyssuhteet ovat merkittävä osa kaikkia elämän vaiheita. Ne ohjaavat mm. seurustelusuhteiden luomista varhaisessa aikuisuuden vaiheessa ja kerryttävät niihin tarvittavia taitoja. Ikääntyneillä puolestaan lisääntyvät läheisten menetykset tuovat muutoksia ja surua arkeen, jolloin ystävyssuhteiden tarjoama tuki on erityisen tärkeää. Kaikissa ikäryhmissä heikot sosiaaliset suhteet ovat yhteydessä negatiivisesti niin psyykkiseen kuin fyysiseen terveyteen johtaen esimerkiksi heikentyneeseen elämänlaadun kokemukseen. Autismikirjon henkilöillä esiintyy neurotyypillistä väestöä enemmän yksinäisyyttä ja heillä on lukumäärällisesti vähemmän ystäviä aikuisuudessa, kuten todetaan myös Petrinan ja muiden (2014) tutkimuksessa autismikirjon lasten kohdalla. (Black ym. 2024, 184–185.)

Ystävyyskäsitteen ja perusolemuksen määrittäminen on todettu olevan haastavaa autismikirjon lapsille. Käsite kuvataan suppeasti verrattuna tyypillisten lasten antamaan kuvaukseen, joka sisältää useampia ulottuvuuksia. Autismikirjon lapsille ystävyyskäsite merkitsi enimmäkseen

kumppanuutta toisin kuin vertaisille, jotka sisälsivät myös tunteet ja vaikuttavuuden. Vaikka autis-
mikirjon lapsi ymmärtäisi ystävyysuhteiden ominaisuuksia, hän ei välttämättä pysty hyödyntä-
mään niitä ystävyysuhteiden luomisessa. Lapsi voi esimerkiksi kyetä nimeämään hyvän ystävän
ominaisuuksia, mutta ei pysty hyödyntämään tätä tietoa kuvatessaan omaa käyttäytymistään.
(Petrina ym. 2014)

Black ja muut (2024, 184) toteavat tarpeen vertaissuhteille olevan peräisin ihmisen perustarpeesta
kuulua osaksi sosiaalista ryhmää. Näin ollen ystävyksien luominen on keskeinen osa ihmisyyttä.
Ystävyysuhteiden positiiviset vaikutukset lisäävät myös merkityksellisyyttä ja mielekkyyttä elä-
mään. Ystävyysuhteiden luomisen mahdollistaminen lisäksi toiminnallista oikeudenmukai-
suutta autismikirjon henkilöille, joille sosiaalisten kontaktien luominen voi olla haastavaa ilman ul-
kopuolista tukea.

2.3 Toimintaterapia

Toimintaterapian keinoin pyritään vaikuttamaan asiakkaan suoriutumiseen ja sen laatuun arjen
toiminnoissa tavoitellen merkityksellistä sekä sujuvaa arkea. Hautala, Hämäläinen, Mäkelä ja Rusi-
Pyykkönen (2021, 325–329) esittävät toimintaterapian olevan kehitetty tarpeesta kuntouttaa so-
dassa haavoittuneita sotilaita. Sittemmin toimintaterapia on laajentunut useille eri asiakasryh-
mille, kuten autismikirjon henkilöihin. Ihmisen toimintaa käsitellään Hautalan ja muiden (2021,
20–25) mukaan toimintaterapiassa laajana kokonaisuutena, joka huomioidaan asiakkaan toiminta-
kyvyn arvioinnissa sekä kuntoutuksessa kohdistuen harjoitukset toiminnan tasolle. Tämä tarkoit-
taa, että yksittäisten valmiuksien, kuten kehon liikkeiden sijaan suoritetaan toimintakokonaisuuksia,
jotka ovat asiakkaalle merkityksellisiä ja edistävät kuntoutumistavoitteita.

Toimintaterapia perustuu toiminnan tieteeseen. Maailman Toimintaterapiajärjestö WFOT (*World
Federation of Occupation Therapist*) (2011) luo tiiviin kuvauksen toiminnan tieteestä ja tunnustaa
sen merkityksen toimintaterapialle. WFOT (2011) mukaan toiminnan tiede syntyi 1980-luvulla tar-
peesta tuottaa tietoa ihmisen toiminnasta. Se tutkii ihmisten päivittäisiä toimia sekä sitä, miten
nämä toiminnot ovat vuorovaikutuksessa terveyden, hyvinvoinnin ja ympäristön kanssa. Kuvauk-
sen mukaan toiminnan tieteen avulla toimintaterapeutit ymmärtävät asiakkaidensa subjektiivisia
kokemuksia ja yksilöllisiä näkökulmia huomioiden toimintaympäristön, ja auttavat hahmottamaan

tekijöitä, jotka muokkaavat toimintaa. Toiminnan tiede tarjoaa kuvauksen mukaan toimintakeskeisen teoreettisen viitekehyksen niin käytännölle kuin tutkimukselle. Toiminnan tiede tarjoaa toimintakeskeisen teoreettisen viitekehyksen toimintaterapian käytännölle ja tutkimukselle, ja tukee toimintaterapian vaikuttavuutta tarjoamalla syvällistä ymmärrystä toiminnasta sekä terapian keinona että sen lopullisena tavoitteena (Position Statement Occupational Science revised, 2011).

Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden vahvistaminen on toimintaterapian keskeinen päämäärä, jolla pyritään mahdollistamaan jokaiselle yhdenvertaiset mahdollisuudet itsenäiseen ja merkitykselliseen toimintaan. Toiminnallinen oikeudenmukaisuus sisältää muun muassa oikeuden terveyttä ja sosiaalista yhteenkuuluvuutta edistävään toimintaan osallistumiseen. Lisäksi ihmisillä on oikeus hyödyntää vaikutusmahdollisuuksiaan toiminnallisten valintojen kautta sekä mahdollisuus osallistua erilaisiin toimintoihin omassa sosiaalisessa ympäristössään. Toiminnallisella oikeudenmukaisuudella pystytään täten edistämään terveyttä ja hyvinvointia myös yhteiskunnallisella tasolla. Toiminnallisella oikeudenmukaisuudella pyritään täyttämään ihmisten yksilöllisiä tarpeita, joiden toteutumiseen toimintakyky ja -mahdollisuudet vaikuttavat. Näitä tarpeita voivat olla esimerkiksi yhteenkuuluvuuden kokeminen ja itsenäisen toiminnan toteuttaminen. (Hautala ym. 2021, 14–17)

Toimintaterapian peruseriaatteena on asiakaslähtöisyys, ja ihminen nähdään aktiivisena osallistujana ja avainasemassa omassa kuntoutusprosessissaan (Hautala ym. 2021, 89). Toimintaterapian lähtökohtana ovat asiakkaan yksilölliset arvot ja toiveet, sekä ilmaiset tarpeet, päätökset ja valinnat. Asiakkaan terapian aikana tulisi kiinnittää tietoisesti enemmän huomiota vahvuuksiin kuin ongelmakohtiin (Hautala ym. 2021, 93). Toimintaterapia perustuu asiakkaan ja ammattilaisen väliseen terapeuttiseen vuorovaikutussuhteeseen, johon olennaisesti sisältyy toiminta, ja terapeutin itsensä terapeuttinen käyttö (Hautala ym. 2021, 100).

2.4 Transaktionaalisen toiminnan malli

Toimintaterapiassa asiakkaan toiminta on pystyttävä aina sitomaan kontekstiinsa. Siksi opinnäytetyön toimintaterapeuttiseksi teoriaperustaksi valikoitui Fisherin ja Marterellan (2019) toimintaterapian viitekehys, transaktionaalisen toiminnan malli (Transactional Model of Occupation, TMO). Toiminta jaetaan mallissa kolmeen osa-alueeseen; toiminnalliseen suoriutumiseen, kokemukseen ja osallistumiseen. Toiminnallinen suoriutuminen viittaa siihen, miten asiakkaan toiminta näyttäy-

tyy ulospäin esimerkiksi terapeutin havainnoimana. Toiminnallisella kokemuksella sen sijaan tarkoitetaan asiakkaan itse raportoimaa kokemusta toiminnan sujuvuudesta, ja osallistumisella toiminnallista yhteenkuuluvuutta, eli osan ottamista asiakkaan kannalta mielekkääseen toimintaan. (Fisher & Marterella 2019,18)

Fisherin ja Marterellan (2019) malli tarkastelee toimintaa jakamalla sen erilaisiin tilannesidonnaisiin elementteihin. Näiden elementtien avulla pystytään muodostamaan toiminnalle tilannekonteksti. Kaikkien elementtien yhteisvaikutus huomioitaessa pystytään luomaan yksityiskohtainen selvitys toiminnasta, joka sisältää osallisuuden sekä toiminnallisen kokemuksen ja suoriutumisen. (Fisher & Marterella 2019, 23.) Tilannesidonnaisia elementtejä on yhteensä seitsemän, ja malli esittää, miten ne limittyvät ja siten vaikuttavat toimintaan vastavuoroisesti. Elementit vaikuttavat Fisherin ja Marterellan (2019) mukaan kaikkiin edellä mainittuihin kolmeen toiminnan osa-alueeseen. Ilmiöitä, kuten autismiterapian ystävyyssuhteita, on sopivaa jäsenellä tilannesidonnaisten elementtien mukaan, jotta sitä pystytään ymmärtämään laajemmassa mittakaavassa. Tästä eteenpäin opinnäytetyössä käytetään transaktionaalisen toiminnan mallista lyhennettä TMO.

Ympäristön elementit on jaettu Fisherin ja Marterellan (2019) mallissa edelleen sosiaalisen ympäristön elementteihin sekä fyysisen ympäristön elementteihin. Sosiaaliset elementit sisältävät asiakkaan sosiaaliset suhteet: muut ihmiset, lemmikkieläimet ja muut yhteydet ja suhteet, sekä heidän ominaisuutensa ja odotuksensa. Toimintaterapeutti tarkastelee, miten ympärillä olevat ihmiset ja heidän ominaisuutensa, kuten ikä, odotukset, sosioekonominen status tai roolit vaikuttavat tai ovat vaikuttaneet käynnissä olevaan toimintaan. TMO-mallin (2019) mukaan fyysisen ympäristön elementit sisältävät asiakkaan ympärillä olevat tilat ja konkreettiset esineet. Myös digitaaliset ympäristöt käsittäen myös sosiaalisen median, nettisivut ja virtuaalisen todellisuuden kuuluvat mallissa fyysisen ympäristön elementteihin. Sosiaalinen media ja digitaaliset ympäristöt ovat käytettävissä konkreettisten esineiden kautta, ja ne mahdollistavat ihmisten keskinäisen sosiaalisen vuorovaikutuksen. (Fisher & Marterella 2019, 25)

Tehtävän elementit määrittelevät Fisherin ja Marterellan (2019, 26) mallissa toiminnan oletetun rakenteen ja ajoituksen, tarvittavat tilat ja välineet, sekä materiaalit ja tehtävän tavoitellun tarkoituksen tai tuloksen. Asiakkaan elementteihin kuuluvat (2019, 26) mallin mukaan asiakkaan henkilökohtaiset tekijät, kuten tavat ja rutiinit, roolit, asenteet, mielenkiinnon kohteet ja arvot. Myös

asiakkaan toiminnalliset prioriteetit ja kehon toiminnot ovat asiakkaan elementtejä, jotka vaikuttavat toimintaan. Fisherin ja Marterellan (2019, 24–25) mallin mukaan ajallisia elementtejä tarkastellessa tulisi huomioida, että toiminnalla on aina menneisyys, nykyhetki ja tulevaisuus. Asiakkaan toiminnallinen suoriutuminen, toiminnallinen kokemus sekä osallistuminen saattavat myös muuttua ajan mittaan. Samoin toiminnan sisällä toimintojen järjestys, rytmi tai toimintatavat, tekemisen kesto tai tiheys voivat vaihdella. Toiminta saattaa kestää eri pituisia aikoja tai sen säännöllisyys voi vaihdella. Tiettyjä toimintoja tehdään esimerkiksi päivittäin, toisia vuosittain.

Fisher ja Marterella (2019, 24) esittävät, että sosiokulttuuriset elementit auttavat toimintaterapeutteja hahmottamaan, miten säännöt ja asetukset, yhteiskunnan normit sekä kulttuuriset uskomukset, arvot ja tavat vaikuttavat toimintaan. Sosiokulttuurinen konteksti on sidonnainen yhteiskunnallisiin järjestelmiin, joissa toimintaa tapahtuu. Asiakkaan toimintaa tarkastellessa oleellista on terapeutina kyky huomioida kulttuurinen moninaisuus, ja pitää omat kulttuuriset näkökulmat erillään asiakkaan näkemyksistä. Fisherin ja Marterellan (2019, 24) TMO-mallissa huomioidaan myös geopoliittinen näkökulma. Se korostaa toiminnan mukautumista eri maantieteellisiin alueisiin. Toimintaterapeutin tulee huomioida resurssit, jotka mahdollistavat tai estävät toimintaa tapahtumasta. Tällaisiksi mahdollisesti toimintaan vaikuttaviksi tekijöiksi he ovat nimenneet esimerkiksi taloudelliset resurssit, poliittiset tai historialliset tekijät. (Fisher & Marterella 2019, 24)

Tutkittua ilmiötä ja siihen liittyviä tekijöitä tulee mallissa tarkastella aina kokonaisvaltaisesti kattavan käsityksen saamiseksi, mutta ilmiön mukaan painotus eri osa-alueiden välillä jakautuu epätasaisesti. Opinnäytetyössä aiheen kannalta oleellisimmat tarkasteltavat elementit painottuvat ympäristön ja sosiokulttuuristen elementtien, asiakkaan elementtien, tehtävän elementtien sekä geopoliittisten elementtien tarkasteluun, koska niistä muodostui alaluokat ystävyyttä haastaville tekijöille aineiston analyysiä toteutettaessa.

3 Tutkimuksen toteutus

3.1 Menetelmä

Opinnäytetyön tavoitteena oli koota tietoa autismikirjon henkilöiden ystävyyssuhteista kuvailevan kirjallisuuskatsauksen muodossa. Tutkimuskysymyksiä olivat: ”Millaisia haasteita autismikirjon henkilöt kohtaavat ystävyyssuhteiden luomisessa ja ylläpidossa?” ja ”Miten toimintaterapeutti

pystyy tukemaan autismikirjon henkilöiden ystävyysuhteiden luomista ja ylläpitoa?”. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, miten kirjallisuuskatsauksella saatua tietoa voidaan hyödyntää toimintaterapeutin työssä.

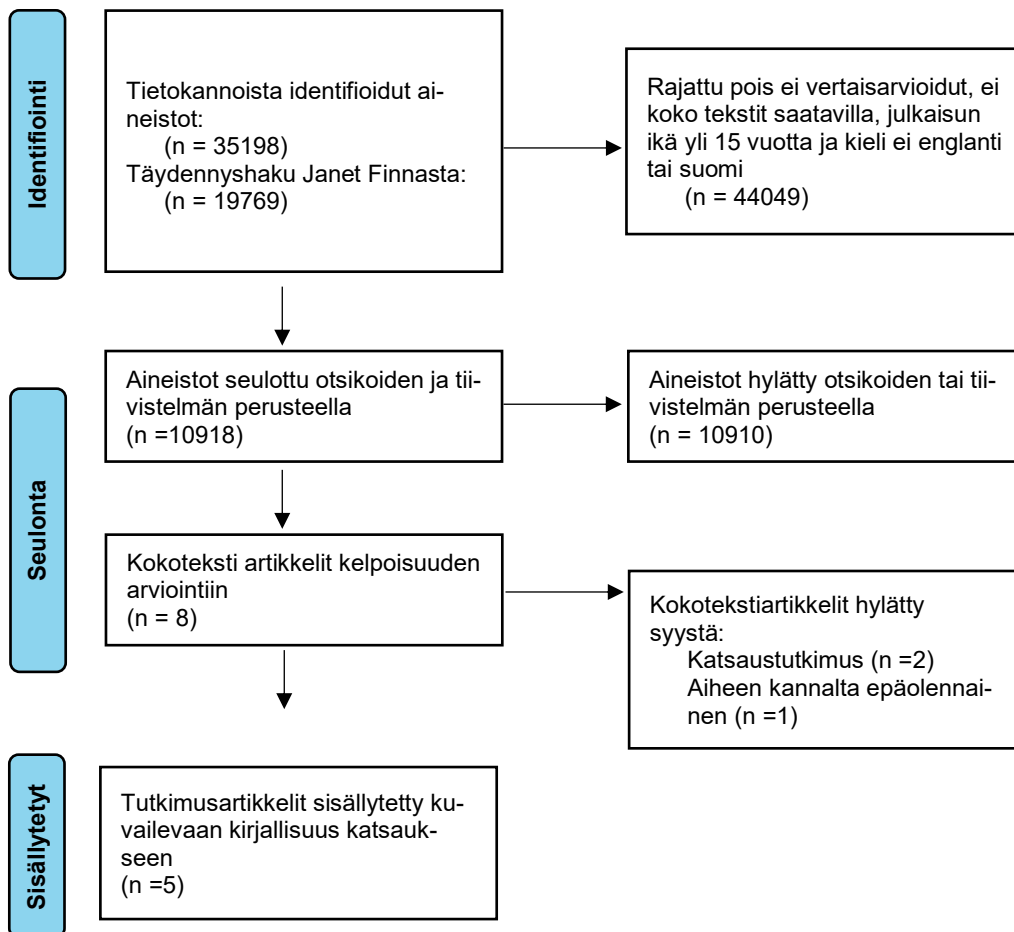
Opinnäytetyön kohderyhmänä olivat autismikirjon henkilöt, joilla on usein sosiaalisissa taidoissa vuorovaikutustilanteisiin heijastuvia haasteita (Perustietoa autismista, 2023). Autismi vaikuttaa tapaan hahmottaa ympäröivä maailma sekä kommunikoida ja olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Autismikirjon henkilöille on tyypillistä haasteet sosiaalisessa kanssakäymisessä, erityisesti vuorovaikutuksessa ja kommunikoinnissa. Lisäksi autismin ydinpiirteisiin kuuluvat vaikeudet toiminnanohjauksessa, hermoston herkkä kuormittuminen sekä stressitason nopea nousu (Perustietoa autismista, 2023).

Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa tarkastellaan tiettyyn aiheeseen liittyvää tutkimusta kokonaisvaltaisesti. Se voi sisältää erilaisia tutkimusasetelmia käsitteleviä tutkimuksia saman aihepiirin sisältä. Tyypillisesti katsaus perustuu vertaisarvioituihin tieteellisiin julkaisuihin. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus koostuu useista vaiheista, kuten aineiston hankinnasta, tutkimustiedon yhteenvedosta, joka tehdään usein taulukkomuodossa ja analyysistä, jonka tavoitteena on arvioida aiemman tutkimuksen arvoa. (Stolt, Axelin & Suhonen (toim.)2026, 9.) Aineiston analyysissä hyödynnetään Tuomen ja Sarajärven (2018) sisällönanalyysiä ja TMO-mallin tilannesidonnaisia elementtejä.

3.2 Tiedonkeruu

Opinnäytetyön tiedonhaussa pyrittiin löytämään aiheen kannalta oleellista, tutkimuskysymyksiin vastaavaa vertaisarvioitua materiaalia. Stolt ja muut (2016, 1) esittävät, että keskeistä tietokantahaussa ovat soveltuvat hakusanat sekä niistä muodostuvat hakulausekkeet. Tiedonkeruuta toteutettiin useista tietokannoista, jolloin katsauksella pyrittiin monipuoliseen ja kattavaan kuvaan aiemmista tutkimuksista. Opinnäytetyöhön valitut tutkimusartikkelit löytyivät ERIC-, Cinahl Ultimate-, ja ProQuest- tietokannoista. Lisäksi täydennyshakua toteutettiin Janet finnan kautta. Hakuosiksi valikoituivat friendship, autism spectrum ja make friends, joista koottiin hakulausekkeita: friendship AND ”autism spectrum” sekä ”autism spectrum” AND ”make friends”. Hakuja toteutettaessa todettiin, että hakulauseke ”autism spectrum” AND ”make friends” ei tuottanut aiheeseen soveltuvia tuloksia. Lopulliseen tutkimus aineistoon valikoitui yksi artikkeli ERIC-tietokannasta, yksi

ProQuestista ja yksi CINAHL Ultimatesta. Loput kaksi löytyivät Janet Finnan kansainvälisten artikkeleiden hausta. Aineiston valintaprosessi on esitetty hyödyntäen mukautetusti PRISMA-mallia (Page, ym. 2021). (Kuvio 1).

Kuvio 1. Aineistonvalinnan prosessi

Aineistosta rajattiin pois katsaustutkimukset, iältään yli 15 vuotta vanhat tutkimukset, sekä aiheen kannalta epäolennaiset tutkimukset. Tutkimusaineistoon valittiin vain vertaisarvioituja tutkimusartikkeleita, joissa kohderyhmänä olivat autismikirjon lapset, nuoret tai aikuiset. Tutkimusaineistoa ei rajattu esimerkiksi tutkittavien sukupuolen, iän, tai kansallisuuden mukaan. Mukaan otettiin tutkimusartikkeleita, joiden tutkittavat kuuluivat autismikirjoon, mutta heillä saattoi olla myös muita neuropsykiatristen diagnoosien oireistoa.

Taulukko 1. Sisäänotto- ja poissulkukriteerit

Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
Vertaisarvioitu	Katsaustutkimukset
Aiheen kannalta olennainen	Kohderyhmänä ei autismikirjon henkilöt
Koko teksti saatavilla	Ei käsittele ystävyyttä tai sosiaalisia suhteita
Kieli englanti tai suomi	Tutkimuksen ikä yli 15 vuotta

3.3 Aineiston esittely

Aineistojen löydöksiä, erityisesti ystävyyttä haastavia tekijöitä, koottiin soveltaen Fisherin ja Marterellan (2019) TMO-mallissa esitettyjä tilannesidonnaisia elementtejä. Lopulliseen analyysiin sisällytettiin viisi tutkimusta, joissa tarkastellaan autismikirjon henkilöiden ystävyyssuhteita ja sosiaalisia taitoja erilaisin tutkimusmenetelmin, kuten satunnaistetun kontrolloidun tutkimuksen, kysely- ja haastattelututkimuksien avulla.

Taulukko 2. Sisällytetyt artikkelit

	Tutkimuksen tiedot	Lehti ja julkaisu- maa	Tutkimuskysymykset/ Hypo- teesit	Tulokset
1	Chan, D., Doran, J. & Galobardi, O; 2022 Beyond Friendship: The Spectrum of Social Participation of Autistic Adults Haastattelututkimus	Journal of autism and developmental disorders Yhdysvallat	Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata autistikirjon aikuisten sosiaalisen osallistumisen kokemusten kirjoa, jotta yksilön näkökulmasta ymmärrettäisiin paremmin, missä ja miten nämä merkitykselliset sosiaaliset kontaktit tapahtuvat.	Tuloksissa nousi esiin viisi sosiaalista osallistumista edistävää kontekstia: työympäristö, naapurustot, mielenkiinnon kohteisiin liittyvät ryhmät, tukipalvelut ja inklusiiviset ympäristöt, verkkoyhteisöt ja sovellukset. Nämä lisäsivät turvallisuuden tunnetta, yhteenkuuluvuutta, tarjosivat turvallisen tilan sosiaaliseen osallistumiseen ja mahdollisuuden ylläpitää ystävyysuhteita. Autistikirjon henkilöt kaipaavat sosiaalisia yhteyksiä, mutta pienetkin kontaktit voivat riittää.
2	Fox, L. & Asbury, K; 2024 "I need them for my autism, but I don't know why": Exploring the friendship experiences of autistic children in UK primary schools Haastattelututkimus	Autism & developmental language impairments Iso-Britannia	Miten autistikirjon lapset, jotka käyvät peruskoulussa Isossa-Britanniassa, kokevat ystävyysuhteensa? Onko autistikirjon lasten ystävyyskokemuksissa ikä- ja sukupuolieroja?	Autistikirjon lasten määritelmät siitä, mikä ystävä on, erosivat neurotyypillisten ystävyysuhdotusten määritelmistä. Heillä korostui kumppanuus ja leikki läheisyyden sijaan. Yhteiset mielenkiinnonkohteet ja strukturoidut pelit todettiin tukevan ystävyysuhteita. Lisäksi tyttöjen ja poikien kokemukset ystävydestä erosivat.

Taulukko jatkuu sivulla 14

Taulukko jatkuu sivulta 13

3	<p>Frankel, F., Myatt, R., Sugar, C., Whitham, C., Gorospe, C. M. & Laugeson, E; 2010</p> <p>A Randomized Controlled Study of Parent-assisted Children's Friendship Training with Children having Autism Spectrum Disorders</p> <p>Satunnaistettu kontrolloitu tutkimus</p>	<p>Journal of autism and developmental disorders</p> <p>Yhdysvallat</p>	<p>Hypoteesi 1: CFT:hen osallistuvat lapset osoittavat suurempia keskimääräisiä sosiaalisten taitojen parannuksia kuin kontrolliryhmä.</p> <p>Hypoteesi 2: CFT-ryhmä ylläpitää sosiaalisten taitojen parannemista 3 kuukauden seurantajakson jälkeen.</p>	<p>Tutkimus osoitti, että CFT-ryhmällä oli jonkin verran paremmat tulokset kuin kontrolliryhmällä. Kontrolliryhmä sai myöhemmin saman intervention ja heidän tuloksensa olivat samansuuntaisia CFT-ryhmän kanssa. Interventio-ohjelma toi vanhempien raportoinnissa 3 kuukauden seurantajaksoilla myönteisiä muutoksia.</p>
4	<p>Laugeson, E. A., Gantman, A., Kapp, S. K., Orenski, K. & Ellingsen, R; 2015</p> <p>A Randomized Controlled Trial to Improve Social Skills in Young Adults with Autism Spectrum Disorder: The UCLA PEERS® Program</p> <p>Satunnaistettu kontrolloitu tutkimus</p>	<p>Journal of Autism and Developmental Disorders</p> <p>Yhdysvallat</p>	<p>Hypoteesina oli, että verrattuna kontrolliryhmään PEERS-interventiota saaneet osoittivat suurempaa parannusta sosiaalisissa taidoissa, sosiaalisessa reagoitakyvyssä, sosiaalisten taitojen tietämyksessä ja vertaisitoutumisessa, mitattuna omaishoitajien ja nuorten aikuisten itseraportoinnilla sosiaalisen toiminnan mittareilla, ja että tämä edistys säilyisi 16 viikon seuranta-arvioinnissa.</p>	<p>Hoitoryhmällä yhteistyökyky ja itseilmaisu parani, sosiaalinen motivaatio kasvoi, vertaiskontaktit lisääntyivät, autistiset maneerit vähenivät, sosiaalisten taitojen tietämyksensä lisääntyi ja kokonaisuudessaan sosiaaliset taidot paraniivat.</p>
5	<p>Platos, M. & Pisula, E</p> <p>Friendship understanding in males and females on the autism spectrum and their typically developing peers</p> <p>Kyselytutkimus</p>	<p>Research in autism spectrum disorders</p> <p>Puola</p>	<p>Hypoteesi 1: Autismikirjon henkilöt viittaavat harvemmin kahteen motivaatioon (läheisyys ja tuki) ja kolmeen kognitiiviskehitykseen (vastavuoroisuus, ehdoton reagoitakyky ja monimutkaisuus) liittyvään ystävyyden näkökohtaan kuin tyypillisesti kehittyvät yksilöt.</p> <p>Hypoteesi 2: Miehet viittaavat näihin ystävyyden piirteisiin harvemmin kuin naiset, sekä tyypillisesti kehittyvissä että autismikirjon ryhmissä.</p>	<p>Autismikirjon henkilöillä oli vähemmän monimutkaisia määritelmiä ystävälle kuin neurotyypillisillä. Autistit viittasivat myös harvemmin läheisyyteen ja ehdottomaan reagoitakykyyn. Naisten ja miesten tuloksien välinen ero ei ollut tilastollisesti merkitsevä.</p>

Foxin ja Asburyn (2024) artikkeli käsittelee 7–11-vuotiaiden autismikirjon lasten kokemusta ystävydestä. Tutkimuksella on pyritty selvittämään aikaisemman tiedon tueksi myös nuorempien lasten ymmärrystä ystävyysuhteista. Tutkimus on tehty haastattelemalla ja hyödyntämällä luovia menetelmiä tehtäväkirjan muodossa, jotta lasten on helpompaa kuvailla ystävyysuhteita. Haastattelut on suoritettu huoltajien toimesta ja ne on videoitu vastauksien tulkinnanvaraisuuden aiheuttaman harhan estämiseksi. Tuloksia löydettiin viidestä eri osa-alueesta: ystävyysuhteita tukevat tekijät, ystävyysuhteita tällä hetkellä haastavat tekijät, ystävyysuhteiden puutteet, ystävyyskokemusten yhtäläisyydet ja sosiaalisten normien vaikutus autismikirjon lasten ystävyysuhteisiin. Fox ja Asbury (2024) toteavat, että autismikirjon lasten tarpeet ystävyysuhteeseen liittyen voivat vaihdella yksilöiden välillä merkittävästi, ja ystävyysuhteiden luomisen ja ylläpitämisen kannalta olisi hyödyllistä jakaa tietoisuutta ja tukea niin autismikirjon kuin tyyppillisesti kehittyneille lapsille ja heidän lähipiirinsä aikuisille.

Laugeson, Gantman, Kapp, Orensk ja Elligsen (2015) tutkivat näyttöön perustuvaa sosiaalisten taitojen interventio-ohjelman PEERS (Program for the Education and Enrichment of Relational Skills) tehokkuutta. Satunnaistetussa kontrolloidussa tutkimuksessa 22 nuorta korkean toimintakyvyn omaavaa autismikirjon nuorta aikuista jaettiin joko viivästetyn hoidon kontrolliryhmään, jotka odottivat 16 viikkoa ennen hoidon aloitusta, tai hoitoryhmään, jotka saivat yhteensä 16 kertaa viikoittaista, 90 minuuttia kestävästä sosiaalisia taitoja käsittelevää ryhmäsessiota, joiden aiheena olivat ystävyysuhteiden luominen, romanttisten suhteiden kehittäminen ja ylläpitäminen, sekä vertaiskonfliktien ja hylkäyksien hallinta. Ryhmän ohjaajina olivat psykologi ja psykologian jatko-opiskelija. Menetelminä ohjelmassa käytettiin muun muassa käyttäytymisharjoituksia, perspektiivinottoharjoituksia, roolileikkejä kotitehtäviä ja sokraattista kyselytekniikkaa. Tutkimuksen tulos oli, että hoitoryhmä paransi merkittävästi autismikirjon häiriöön liittyviä sosiaalisen reagoinnin oireita, ja sosiaalisten taitojen tietämys ja vuorovaikutuksen määrä kasvoi. Hyödyistä suurin osa säilyi myös 16 viikon seurantamittauksessa.

Frankel, Myatt, Sugar, Whitham, Gorospe ja Laugeson (2010) selvittävät artikkelissaan lasten ystävyys harjoittelun (CFT, Children's Friendship Training) tehokkuutta autismikirjon lapsilla. CFT on 12 viikkoa kestävä interventio sosiaalisten taitojen opetteluun, jossa merkittävänä osana on myös vanhempien kouluttaminen ja heidän osallistumisensa interventioon tukemalla lasta. Tutkimus toteutettiin satunnaistettuna kontrolloituna tutkimuksena, jossa verrattiin intervention saaneiden

lasten leikkitaitoja ja omaa kokemusta ystävyyksistä kontrolliryhmään, jotka saivat interventiota vasta myöhemmin. Tulosten mittaamiseen käytettiin 13 eri mittaria, kuten itsearvio yksinäisyydestä ja vanhemman arvio lapsen osallistumisesta. Tulokset osoittivat, että tutkimusryhmä sai kontrolliryhmää parempia tuloksia kehitystä mittaavissa kyselyissä ja vanhemmat raportoivat intervention jälkeen lapsien toiminnassa tapahtuneesta positiivisesta kehityksestä.

Platoksen ja Pisulan (2021) artikkelin tavoitteena olisi selvittää ystävyyden ymmärrystä autismikirjon aikuisilla ja nuorilla. Kyselytutkimuksella on kerätty määrällistä aineistoa ystävien lukumäärästä ja avoimilla kysymyksillä selvitetty laadullista aineistoa ystävyyden ymmärryksestä. Tuloksista selvisi, että autismikirjon henkilöillä oli harvemmin monimutkaisia määritelmiä ystävyydelle verrattuna kontrolliryhmään. Toisaalta ne tutkittavat, jotka sisällyttivät ystävyyden määritelmään kognitiiviskehitykselliset elementit eli vastavuoroisuuden, ehdottoman reagoitakyvyn ja monimuotoisuuden omasivat useammin hyviä tuttavuuksia, ystäviä ja parhaan ystävän. Artikkelissa mainitaan, että ystävyyden kognitiiviskehityksellisiin osiin ja kielenkäyttöön tulisi kiinnittää huomiota sosiaalisten taitojen opettelussa.

Chanin, Doranin ja Galobardin (2022) artikkelissa tutkittiin autismikirjon näkökulmasta missä ja miten merkitykselliset sosiaaliset kontekstit syntyvät, millaiset sosiaaliset yhteydet ovat tärkeitä ja mitkä kontekstit edistävät näitä vuorovaikutuksia. Osallistujina oli 40 autismikirjioon kuuluvaa aikuista autismitutkimusrekisteristä. Tutkimus toteutettiin käyttäen pääasiassa puolistrukturoituja haastatteluja koskien sosiaalisten suhteiden laatua, yhteenkuuluvuuden tunnetta ja yhteisöllisten aktiviteettien merkitystä. Tulokset jaettiin viiteen keskeiseen sosiaalisen osallistumisen kontekstiin, jotka olivat työympäristöt, naapurustot, yhteisiin mielenkiinnon kohteisiin liittyvät ryhmät, tukipalvelut ja inklusiiviset ympäristöt sekä verkkoyhteisöt ja sovellukset. Tutkimuksessa nousi esiin myös neurodiversiteettikehityksen vaikutus; vaihtoehtoiset tavat kuten aiemmin esteenä pidetty verkossa tapahtuva vuorovaikutus nähtiin merkittävänä tapana ylläpitää ystävyysuhteita. Tutkimuksen perusteella tehtiin johtopäätös, että useimmat autistiset aikuiset kaipaavat sosiaalisia yhteyksiä. Satunnaisetkin kohtaamiset naapureiden tai tuttavien kanssa voivat olla merkityksellisiä. Artikkelissa nostettiin esiin, että autististen aikuisten vuorovaikutustilanteita auttavat strategiat sosiaalisten tilanteiden ennakoimiseen ja helpottamiseen. Myös verkkoalustat, some ja pelit voivat parantaa tutkimuksen mukaan ystävyysuhteiden laatua ja vähentää yksinäisyyttä. Tärkeintä oli vertaistuki muiden autismikirjioon kuuluvien kanssa

3.4 Aineiston analyysi

Aineiston analyysi toteutettiin mukauttaen Tuomen ja Sarajärven (2018) aineistolähtöistä sisälönanalyysimenetelmää. Teoriana löydöksen luokittelussa toimi Fisherin ja Marterellan (2019) TMO-malli. Analyysi muodostui yhdistelemällä tulokset aiheittain taulukkoon, jotta tuotos olisi mahdollisimman rajattu, jäsennelty ja perusteltu. Analyysi aloitettiin perehtymällä aineistoon, kuten Tuomi ja Sarajärvi (2018) ohjaavat. Tutkimusaineistoon valikoitui yhteensä viisi autismikirjon henkilöiden ystävyyttä ja sosiaalista vuorovaikutusta käsittelevää artikkelia, jotka luettiin läpi huolellisesti useaan kertaan. Aineistoa ei redusoitu eli pelkistetty vielä, toisin kuin Tuomen ja Sarajärven (2018) ohjeessa, vaan siitä etsittiin ja alleviivattiin alkuperäisilmaisuja, jotka vastaavat tutkimuskysymyksiin. Seuraavaksi Tuomi ja Sarajärvi (2018) listaavat pelkistettyjä ilmauksia. Pelkistettyjen ilmauksien sijaan analyysissä listaus aloitettiin alkuperäisilmauksilla, jotka taulukoitettiin ja numeroitiin esiintymisjärjestyksen ja artikkelin mukaan. Tässä vaiheessa alkuperäisilmaukset pelkistettiin listausta ja luokittelua varten luotuun taulukkoon.

Pelkistetyistä ilmauksista etsittiin samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia (Tuomi ja Sarajärvi, 2018). Toisin kuin Tuomen ja Sarajärven (2018) ohjeessa taulukoiduista löydöksistä muodostui ensin yläluokat, joiden alle luotiin alaluokat, sillä eri tutkimuskysymyksien mukaan etsitty tieto jakautui selkeästi kahteen joukkoon. Pelkistetyt ilmaukset nimettiin joko haasteita ystävyudessa- tai edistää ystävyyttä- yläluokkaan riippuen siitä, kumpaan esitettyyn tutkimuskysymykseen löydös vastasi. Tämän jälkeen löydöksiä yhdisteltiin kunkin yläotsikon alla pienemmiksi kokonaisuuksiksi eli luotiin alaluokat.

Löydöksen ymmärtämiseksi toimintaterapeutillisesta näkökulmasta käytetään apuna Fisherin ja Marterellan (2019) TMO- viitekehyksen tilannesidonnaisia elementtejä. Löydöksissä ystävyyttä haastavia tekijöitä jaettiin alaluokkiin, jotka muodostuivat tilannesidonnaisten elementtien mukaan. Alaluokkia olivat asiakkaan elementit, sosiaalinen ympäristö ja sosiokulttuuriset elementit, tehtävän elementit sekä geopoliittiset elementit. Ystävyyttä edistäviä tekijöitä yhdisteltiin alaluokkiin, jotka eivät olleet kaikki TMO-mallista. Alaluokkia olivat interventiomenetelmät, fyysinen ympäristö, asiakkaan elementteihin liittyvät tekijät, mukauttaminen, mielenkiinnon kohteet ja osallistaminen, sekä lähipiirin tuki. Alaluokat merkittiin taulukkoon sitä kuvaavan löydöksen kohdalle.

Lopuksi löydökset siirrettiin taulukosta tekstitiedostoon siten, että pelkistetyt ilmaukset listattiin alaluokkien alle ja alaluokat koottiin yläluokkien otsikoiden alle. Näin jokaisesta alaluokasta saatiin aikaiseksi kokonaisuus, jolloin oli helpompi yhdistää tietoa sekä havaita mahdolliset yhteneväisyydet tai ristiriidat eri artikkeleiden välillä. Luettelon avulla tulosten kokoaminen ja raportointi helpottui.

Taulukko 3. Esimerkki aineiston luokittelusta

Koodi	Alkuperäinen ilmaus	Pelkistys	Alaluokka	Yläluokka
1.01	As friendships shift from play activities to more complex social interactions, many autistic children report finding friendships more challenging	Ystävyyssuhteiden luominen haastavaa ystävyyden muuttuessa leikkitoiminnasta sosiaalisiksi vuorovaikutukseksi	Tehtävän elementit	Haasteita ystävyydessä
1.16	The types of games that children wanted to play were closer to the preferences of younger children, such as roleplay or structured gameplay, and this was something children spoke of being missing from their current friendships:	Lapset halusivat nuorempien lasten mieltymyksiä vastaavia leikkejä	Tehtävän elementit	Haasteita ystävyydessä
2.01	Research suggests that impaired social skills are often the most significant challenge for those on the autism spectrum, often affecting the ability to develop and maintain meaningful relationships	Heikentyneet sosiaaliset taidot vaikuttavat ystävyyssuhteiden kehittymiseen ja ylläpitoon	Asiakkaan elementit	Haasteita ystävyydessä
4.01	empirical studies indicate that autistic people have few friends which is related to a higher level of loneliness	autismikirjon henkilöillä on vähemmän ystäviä, joka vaikuttaa yksinäisyyteen	Asiakkaan elementit	Haasteita ystävyydessä

4 Tulokset

Aineiston analyysin tulokset esitetään luokkien mukaan. Tuloksilla on etsitty vastauksia tutkimuskysymyksiin, jotka ovat ”Millaisia haasteita autismikirjon henkilöt kohtaavat ystävyysuhteiden luomisessa ja ylläpidossa?” ja ”Miten toimintaterapeutti pystyy tukemaan autismikirjon henkilön ystävyysuhteiden luomista ja ylläpitoa?”. Yläluokkien (ystävyyttä edistävät tekijät ja ystävyyttä haastavat tekijät) alle jäsenellään ja yhdistetään tutkimusartikkeleista saatu tieto hyödyntäen alaluokkia. Alaluokkia, jotka sisältävät ystävyttä edistäviä tekijöitä, ovat interventiomenetelmät, mukauttaminen, fyysiset ympäristöt, mielenkiinnon kohteet ja osallistaminen, sekä lähipiirin tuki ja asiakkaan elementit. Ystävyttä haastavia tekijöitä on luokiteltu asiakkaan elementteihin, sosiaaliseen ympäristöön, tehtävän elementteihin, geopoliittisiin elementteihin ja fyysiseen ympäristöön.

4.1 Ystävyttä haastavat tekijät

Ystävyttä haastoivat artikkelien mukaan monet asiakkaan sisäiset ominaisuudet eli asiakkaan elementit. Foxin ja Asburyn (2024) tutkimuksessa raportoidaan autismikirjon henkilöillä esiintyvän välinpitämättömyyttä uusia ihmissuhteita kohtaan. Asiakkaat ovat myös epävarmoja omista ystävyysuhteistaan, ja tutkimuksessa ilmenee vaikeutta määritellä ystävyttä. Etenkin nuorilla tytöillä esiintyy tutkimuksen mukaan maskaamista, joka tarkoittaa käytöksen muokkaamista vastaamaan neurotyypillisiä joukosta erottumisen välttämiseksi. Maskaamista pyritään sosiaalisissa tilanteissa käyttämään tilanteiden navigoinnissa ja haasteiden peittelyssä. Heikot sosiaaliset taidot vaikuttavat myös Laugesonin ja muiden (2015) tutkimuksessa ystävyysuhteiden kehittymiseen. Haasteita ilmenee tutkimuksen mukaan erityisesti sosiaalisten vihjeiden ymmärtämisessä ja viestinnän aloittamisessa sekä ylläpidossa. Monen autismikirjioon kuuluvan nuoren raportoidaan tutkimuksen mukaan aloittavan vain vähän sosiaalisia vuorovaikutuksia tai vetäytyvän sosiaalisista tilanteista. Lisäksi ainakin Chan ja muut (2022) raportoivat vaikeuksista sosiaaliseen toimintaan liittymisessä, ja Frankel ja muut (2010) toteavat autismikirjon lapsilla olevan vaikeuksia aloittaa ja jakaa keskustelua tai kiinnostuksen kohteita muiden kanssa. Heidän tutkimuksessaan nimetään myös muiden asiakkaan elementteihin liittyvien haasteiden vaikuttavan ystävyysuhteisiin. Näistä haasteista nimitetään kommunikoinnin haasteet, toistuvat rajoittuneet käyttäytymismallit, kuormittuminen ja energian puute, mielenterveys-, aisti-, tai organisatoriset haasteet. Frankelin ja muiden (2010) tutkimuksessa nämä haasteet ilmenevät vaikeuksina valita leikkiin soveliaita leluja. Myös kuuntelemi-

nen puhelinkeskusteluharjoituksen aikana on autismikirjon lapsille tutkimuksen mukaan haastavaa. Lapsilla esiintyy vaikeuksia soveltaa tehtävissä annettuja ohjeita vuorovaikutustilanteisiin sopivaksi, jolloin ohjeita noudatetaan jopa liian kirjaimellisesti. Sama ilmiö tulee esille myös Pfatoksen ja Pisulan (2021) tutkimuksessa, jossa sosiaalisten tilanteiden ymmärryksen haasteet, kuten vaikeudet näkökulman ottamisessa ja empatiassa vaikeuttavat ystävyyden ymmärtämistä.

Artikkeleissa nousevat esiin sosiaalisessa ympäristössä haastavaksi tekijöiksi erilaiset kommunikointitavat. Foxin ja Asburyn (2024) artikkelista ilmenee, että sosiaalisessa vuorovaikutuksessa neurotyypillisten kanssa autismikirjon henkilöiden epätyypilliset kommunikointimieltymykset helposti johtavat väärinymmärryksiin. Myös Chan ja muut (2022) nostavat kommunikoinnin haasteet ongelmaksi, joka vaikeuttaa autismikirjon henkilöiden vuorovaikutusta. Chanin ja muiden (2022) tutkimuksessa käy ilmi, että autismikirjon henkilöillä on heikompia vuorovaikutussuhteita verrattuna neurotyypillisiin. Laugesonin ja muiden (2015) tutkimuksessa nämä heikot vuorovaikutussuhteet johtavat helposti vertaiskonflikteihin ja hylkäämiseen. Merkityksellisten vuorovaikutussuhteiden puute johtaa osallistujien yksinäisyyteen usean artikkelin mukaan. Esimerkiksi Chanin ja muiden (2022) tutkimuksessa sosiaalisten aktiviteettien ulkopuolelle jääminen johtaa ulkopuoliseen asemaan verrattuna neurotyypillisiin ikätovereihin. Autismikirjioon kuuluvat kokevat, ettei oikeita ystäviä ja merkityksellisiä ihmissuhteita oikeastaan ole. Myös Frankelin ja muiden (2010) tutkimuksen mukaan osalla lapsista ei ole mahdollisia uusia ystäviä, tai he kärsivät huonosta maineesta kouluyhteisössä. Autismikirjon lapsilla todetaan tutkimuksessa olevan myös muita heikkommat keinot kiusaamista vastaan. Foxin ja Asburyn (2024) artikkelissa ilmenee vaikeuksia ystävyyden ylläpidossa, joka johtaa ulkopuolisuuden tunteeseen. Sosiaaliset vaikeudet ja erot johtavat myös siihen, että autistiset lapset haluavat leikkiä enemmän yksin kuin vuorovaikutuksessa toisten lasten kanssa. Haasteet lisääntyvät tutkimuksen mukaan iän myötä, ja myös vanhemmat lapset tuntevat painetta sosiaalisista normeista. Nämä sosiokulttuuriset elementit koetaan vuorovaikutusta haastavaksi tekijäksi lähes kaikissa artikkeleissa. Frankelin ja muiden (2010) mukaan eristäytyminen haittaa vertaistaitojen kehitystä, joka vaatii mallioppimista parhailta kavereilta.

Tehtävän elementeistä erityisesti ystävyyden monimutkainen luonne ja siihen kuuluvat aktiviteetit koetaan haastavan ystävyysuhteiden luomista ja ylläpitoa. Foxin ja Asburyn (2024) artikkelissa ystävyysuhteet koetaan haastavina niiden sisältämien aktiviteettien muuttuessa pelkästä leikkitoi-

minnasta monimutkaisemmaksi sosiaaliseksi vuorovaikutukseksi. Platoksen ja Pisulan (2021) tutkimuksessa esitetään, että ystävyysuhteisiin kuuluvat sosiaaliset aktiviteetit koetaan vaikeampana myös vanhemmalla iällä. Esimerkiksi autismikirjoon kuuluvat naiset eivät osallistuneet stereotyyppiseen vertaistoimintaan keskusteluaktiviteettien aikana. Erityisesti leikkimieltymyksiä muuttuessa keskustelupohjaisiin aktiviteetteihin vuorovaikutus selkeästi vaikeutuu ja ystävyysuhteet vähenyvät. Vertaisille puhuminen tapahtuu lasten mukaan ”väärällä tavalla”. Autististen lasten ystävyysuhteista puuttuu aikuisten raporttien mukaan vastavuoroisuutta. Myös Laugeson ja muiden (2015) artikkelissa raportoidaan vaikeudesta kehittää vastavuoroisia ystävyysuhteita. Platoksen ja Pisulan (2021) artikkelissa autismikirjon henkilöiden todetaan määrittelevän ystävyyttä suuremmin verrattuna neurotyypillisiin vertaisiin. Autismikirjoon kuuluvat osallistujat viittaavat muita harvemmin itsestä kertomiseen, empaattiseen ymmärrykseen ja kiintymykseen ystävyysuhteen määrittelevinä piirteinä.

Ystävyyttä haastaviksi tekijöiksi nimetään myös geopolittisia elementtejä. Foxin ja Asburyn (2024) artikkelissa ystävyysuhteen ylläpitäminen vaikeutuu, kun vanhat ystävät muuttivat toisaalle. Myös Chanin ja muiden (2022) tutkimuksessa kohderyhmänä olleet autismikirjon nuoret kertovat ystäviensä olevan fyysisesti niin kaukana, että yhteydenpito tapahtuu vain netissä. Tutkimuksessa nimetään haastavaksi myös sääolosuhteet, matkustamiseen kuluvat kustannukset sekä kuljetushaasteet pitkillä välimatkoilla.

4.2 Ystävyysuhteita tukevia tekijöitä

Interventiomenetelmät alakäsitteen alle on koottu tutkimusaineiston löydöksiä, jotka ovat toimintaterapiassa hyödynnettäviksi kelpaavia menetelmiä ja keinoja sekä huomioitavia elementtejä. Frankelin ja muiden (2010) sekä Laugesonin ja muiden (2015) artikkeleissa esitellyt CFT sekä PEERS ovat interventio-ohjelmia, jotka ovat todistetusti tuottaneet tuloksia ystävyystaitojen opettelussa autismikirjon henkilöillä. PEERS-ohjelmassa hyödynnetään yhteisöllisiä menetelmiä ryhmämuotoisessa terapiassa. Myös CFT toteutetaan ryhmämuotoisena ja siihen sisältyy ystävyysuhteen luomisen kannalta kriittisissä tilanteissa toimimisen harjoittelua. Tapaamisissa opetellaan yksinkertaisia sosiaalisen käyttäytymisen sääntöjä ja keskustelutaitoja sekä harjoitellaan leikkitaapaamisten sopimista ja vastavuoroista tiedon vaihtoa leikkimällä ”etsivää”. Lisäksi ohjelman aikana harjoitellaan puhelimella soittamista, leikkiin liittymistä, kannustamista, neuvottelua ja vieraanvaraisuutta. Autismikirjon lapsia ohjeistetaan myös välttämään toisia häiritsevää käytöstä ja reagoimaan kiusaamiseen

neutraalisti tai huumorin avulla. CFT-interventio osallistaa myös koehenkilöiden vanhemmat, joilla on omat tapaamiset erillään lapsien tapaamisista. Ohjelmaan sisältyi merkittävänä osana sosiaalistumiseen liittyvät kotitehtävät, joilla harjoitteita voidaan viedä arkeen. (Frankel ym. 2010)

Interventiomenetelmien alle tehtiin löydöksiä myös Foxin ja Asburyn (2024) Chanin ja muiden (2022) sekä Płatoksen ja Pisulan (2021) artikkeleista. Fox ja Asbury (2024) mainitsevat artikkelissaan luovien menetelmien käytön, joka mahdollistaa nonverbaalin ilmaisun. Artikkelissa esitellään myös kouluperustaiset interventiot, joiden avulla voitaisiin auttaa ystävyysuhteiden luomista ja ylläpitämistä. Chan ja muut (2022) nostavat esiin moniammatillisen lähestymistavan sekä sosiaalisten taitojen harjoittelun yhteisöllisissä tilanteissa ammattilaisten tuella, kuten terapiassa samalla hyödyntäen keskustelua. Lisäksi on mielekästä tarjota tietoa verkkoalustoista, jotka voivat helpottaa sosiaalista vuorovaikutusta. Tukiryhmät voivat auttaa sosiaalisten tilanteiden järjestämisessä ja uusien ihmisten kohtaamisessa. Terapeutit voivat myös rohkaista asiakkaita pohtimaan, miten he voisivat olla vuorovaikutuksessa erilaisissa ympäristöissä. Chan ja muut (2022) toteavat, että ammattilaiset voisivat keskustella missä kaikkialla asiakkailla on mahdollista harjoitella sosiaalisia taitoja esimerkiksi lemmikin kanssa tai ilman. Terapeutit haastavat ajattelemaan miten autismikirjon asiakas voisi olla vuorovaikutuksessa näissä ympäristöissä. Ohjausta tulisi kohdistaa myös ammatillisen kuntoutuksen ja muiden organisaatioiden suuntaan, joilla on asiantuntemusta tuetusta työllistymisestä. Płatos ja Pisula (2021) toteavat, että ammattilaisten tulisi kiinnittää enemmän huomiota kognitiiviskehityksellisiin aspekteihin, kuten vastavuoroisuuteen, reagoitokykyyn ja vuorovaikutuksen monimuotoisuuteen, ja näitä tulisi opettaa osana interventioita. Tutkimuksesta selviää myös, että kehittyneempi ymmärrys ystävyysuhteista voi tukea niiden rakentumista, ja sosiaalinen kognitio vaikuttaa merkittävästi näiden suhteiden muodostumiseen.

Mukauttamisella viitataan tutkimuksessa ystävyyttä edistäviin keinoihin, joilla asiakkaan tukitoimia, toimintaa tai ympäristöä muokataan hänen tarpeidensa mukaisesti. Muun muassa Foxin ja Asburyn (2024) artikkelissa tällaista mukauttamista pidetään tärkeänä. Tutkimus esittää, että joustavilla menetelmillä saataisiin yhä useampia autismikirjon henkilöitä mukaan tutkimukseen, jolloin myös asiakkaan ymmärrys omista ystävyysuhteistaan kehittyisi paremmaksi. Tutkimuksen mukaan kommunikoinnin haasteissa tukeminen ja neurotyypillisten sopeuttaminen sosiaaliseen viestintäänsä niin, että se sisältää myös autistiset lapset auttavat ystävyyden kehityksessä ja edistää

autismikirjon henkilön elämänlaatua ja identiteettiä. Samalla pyrittiin opettamaan sosiaalista etikettiä ja kouluttamaan autismikirjon henkilöitä sukupuolittuneista normeista. Myös Frankelin ja muiden (2010) tutkimuksessa suoritettiin sosiaalisen ympäristön muokkausta, ja vaikeita tehtäviä mukautettiin autismikirjolle helpommaksi.

Foxin ja Asburyn (2024) tutkimuksessa ilmenee, että koulu toimii autistisilla lapsilla tyypillisimmin fyysisenä ympäristönä, jossa ystävyysuhteet alkoivat. Frankel ja muut (2010) esittävät myös tutkimuksessaan, että autistisen lapsen sijoittaminen samaan luokkaan neurotyypillisten lasten kanssa lisää leikin kompleksisuutta. Tutkimuksen mukaan samalla epäsosiaaliset toiminnot vähentyvät. Erilaiset pelit ja viestisovellukset nimetään Foxin ja Asburyn (2024) tutkimuksessa joillekin mieluisena ja vuorovaikutusta helpottavana tapana kommunikoida olemassa olevien ystävyysuhteiden kesken. Netissä pelaaminen on tutkimuksen mukaan osalle keino luoda uusia ystävyysuhteita varsinkin, jos osapuolilla on yhteisiä mielenkiinnon kohteita.

Yhteisiä mielenkiinnon kohteita pidetään useassa artikkelissa avainasemassa vuorovaikutuksen synnyn kannalta. Platoksen ja Pisulan (2021) mukaan nuorten ystävydet perustuvat pitkälti yhteisiin kiinnostuksen kohteisiin. Myös Foxin ja Asburyn (2024) artikkelissa pidetään yhteisiä mielenkiinnon kohteita tärkeänä autististen lasten aloittaessa keskustelua. Tutkimuksessa esitetään, että ystävyysuhteiden kehittymistä voisi hyödyttää nuorempien ja samanlaisten mielenkiinnon kohteiden omaavien lasten kanssa leikkiminen. Lapsilta tulisi tutkimuksen mukaan kysyä heidän omia toiveitaan ja kokemuksiaan saavutettavilla tavoilla tuen kohdentamiseksi. Tutkimuksen mukaan on tärkeää antaa lasten päättää, millaista tukea he itse haluavat. Myös Chanin ja muiden (2022) artikkelissa korostetaan yksilöllisiä lähestymistapoja, joissa huomioitaisiin autismikirjon henkilöiden kiinnostuksen kohteet. Aktiivinen ja strukturoitu peli tukee Foxin ja Asburyn (2024) artikkelin mukaan ystävyysuhteiden luomista. Myös Platoksen ja Pisulan (2021) artikkelissa todetaan, että strukturoitu toiminta yhteisten mielenkiinnon kohteiden lisäksi liittyy tiiviisti autismikirjon nuoren ystävyysuhteisiin niitä helpottavana tekijänä.

Useissa tutkimusartikkeleissa tuodaan esille lähipiirin tuen vaikutus ystävyksien edistämisessä. Frankel ja muut (2010) esittävät vanhempien vaikutusta autismikirjon lasten ystävyksiin esimerkiksi ohjeistuksen, valvomisen ja ystävyysverkostojen tukemisen kannalta. Artikkelissa tutkitun CFT-interventioon osallistuneita vanhempia on tarvittaessa neuvottu ohjaamaan lapsiaan uusiin

ympäristöihin, joissa tavata mahdollisia tulevia ystäviä. Lähipiirin tuella on vaikutusta myös hoidon tehokkuuteen. Laugeson ja muut (2015) toteavat artikkelissaan, että hoidon jälkeinen edistyminen oli todennäköisempää, kun lähipiiri oli osallisena PEERS-interventiossa. Huoltajia mm. opetettiin tarjoamaan sosiaalisten taitojen valmennusta, jotta kehitys voi jatkuu interventio jakson jälkeen. Myös Fox ja Asbury (2024) mainitsevat vanhempien tuen ystävyyttä edistävänä tekijänä. Lisäksi he tuovat esiin kouluympäristön mahdollisuudet luoda turvallisia tilanteita, joissa harjoitella ystävyys taitoja ja luoda ystävyys suhteita. Esimerkiksi koulut tarjoavat mahdollisuuden olla vuorovaikutuksessa ikätovereiden kanssa strukturoidusti ja niissä toimivat kerhot auttavat löytämään henkilöitä, joilla on samoja kiinnostuksen kohteita. Koulut ovatkin yleinen paikka, joissa ystävyksiä syntyy. Myös eläimet voivat olla ystävyyttä tukeva tekijä. Ne koetaan sosiaalisissa tilanteissa jännitystä vähentävinä ja vuorovaikutusta edistävinä Chanin ja muiden (2022) tutkimuksessa.

Platoksen ja Pisulan (2021) artikkeli nostaa esiin asiakkaan omassa toiminnassa esiintyviä, ystävyyttä edistäviä tekijöitä, jotka on koottu asiakkaan elementit alakäsitteen alle. Tutkimuksesta selviää, että tiettyjen elementtien sisällyttäminen ja monimuotoisempi käsitys ystävyuden olemuksesta on yhdistettävissä suurempaan ystävien määrään. Ehdoton reagointikyky näyttää vaikuttavan hyvien tuttujen ja parhaan ystävän omaamiseen, kun taas vastavuoroisuus läheisten ystävien suurempaan lukumäärään. Läheisyys osana ystävyyttä kasvaa autismikirjon nuorilla ja aikuisilla toisin, kuin lapsuudesta, jolloin se ei nouse yhtä merkittävänä osana ystävyuden määritelmää.

5 Pohdinta

5.1 Käytettävyys

Tuloksina saadut haasteet pyrittiin luokittelemaan Fisherin ja Marterellan (2019) TMO-mallin mukaisten tilannesidonnaisten elementtien avulla. Päällimmäiset löydökset osoittavat, että autismikirjioon kuuluvien henkilöiden ystävyysuhteissa haastavat eniten asiakkaan elementteihin, sosiaalisen ja sosiokulttuurisen ympäristön elementteihin, tehtävän elementteihin sekä geopoliittisiin elementteihin liittyvät tekijät. Asiakkaan elementeistä haastoivat eniten kommunikoinnin haasteet, toistuvat rajoittuneet käyttäytymismallit, kuormittuminen sekä mielenterveyteen, aistitiedon käsittelyyn ja organisatorisiin vaikeuksiin liittyvät haasteet. Sosiaalisessa ja sosiokulttuurisessa ym-

päristössä erilaiset kommunikointitavat ja sosiaalisten normien paine johtivat heikkoihin vuorovaikutussuhteisiin, jotka olivat alttiimpia vertaiskonflikteille ja hylkäämiselle. Tämä johti yksinäisyyteen. Tehtävän elementeissä ystävyyden monimutkainen luonne ja sosiaalisten aktiviteettien vaikeus tuottivat autismikirjon henkilöille hankaluuksia luoda vastavuoroisia ystävyyssuhteita. Myös ystävien fyysinen etäisyys, sääolosuhteet ja matkustamisen vaikeus mainittiin haastavan vuorovaikutusta.

Autismikirjon ystävyyssuhteita edistävät tekijät jaettiin yhteensä kuuden kategorian alle: interventiomenetelmät, mukauttaminen, fyysiset ympäristöt, mielenkiinnon kohteet ja osallistaminen, sekä lähipiirin tuki ja asiakkaan elementit. Tukitoimien mukauttaminen asiakkaan tarpeiden mukaan joustavilla menetelmillä sekä kommunikoinnin haasteissa tukeminen ja neurotyypillisten sopeuttaminen sosiaaliseen viestintään todetaan auttavan ystävyyden kehityksessä. Ystävyyssuhteet tyypillisesti alkavat erilaisissa fyysisissä ympäristöissä kuten koulussa, työpaikalla tai naapurustossa. Myös erilaiset nettipelit ja viestisovellukset helpottivat toisia luomaan vuorovaikutusyhteyksiä fyysistä kontaktia helpommin. Yhteiset mielenkiinnon kohteet ovat tutkimusten mukaan avainasemassa vuorovaikutusten synnyssä, ja strukturoitu toiminta sekä yhteiset mielenkiinnon kohteet helpottavat ystävyyssuhteiden luomista. Vanhempien ja muun lähipiirin tuki on merkittävä ystävyyksien edistämässä. Myös lapsilla esimerkiksi koulu tarjoaa mahdollisuuksia harjoitella ystävyytaitoja ja luoda ystävyyssuhteita. Lisäksi tietyt henkilökohtaiset ominaisuudet ja niiden sisällyttäminen toimintaan voi edistää ystävyyssuhteiden syntyä.

Kirjallisuuskatsauksessa pyrittiin tekemään löydöksiä, joita voidaan hyödyntää käytännön työssä. Tuloksien avulla pystytään mm. kehittämään toimintaterapian interventioita kaveritaitojen opetteluun ja ystävien hankkimiseen. Niihin voisi sisällyttää esimerkiksi Frankelin ja muiden (2010) mainitsemien keskustelutaitojen, kannustamisen ja vieraanvaraisuuden opetteluun sekä harjoitteita sosiaalisissa tilanteissa, joissa toimintaterapeutti voisi olla mukana tukemassa kehitystä, kuten Chan ja muut (2022) toteavat. Toimintaterapeuttien olisi mahdollista järjestää ryhmämuotoisia tapaamisia ystävyyssuhteiden tukemiseksi. Ryhmiin voisi yhdistää mielenkiinnon kohteet, jotka nousivat esiin tuloksissa. Tämä tarjoaisi mahdollisuuksia löytää saman henkisiä ihmisiä ja uusia ystäviä sekä lisäksi yhteisöllisyyden kokemusta.

Foxin ja Asburyn (2024) tutkimuksessa esitellyt kouluperustaiset interventiot tarjoavat mielenkiintoisen näkökulman toimintaterapeuttien osaamisen hyödyntämiseen koulumaailmassa. Frankelin ja muiden (2010) mainitsevat autismikirjon lapsien heikommat mahdollisuudet kiusaamista vastaan tuovat esiin tarpeen myös kiusaamisen ehkäisyyn, jossa toimintaterapeutit voisivat olla osana moniammatillista työskentelyä. Kiusaamisen ehkäisyyn apuna voisi toimia neurotyypillisten kouluttaminen autismikirjosta ja siihen liittyvistä haasteista, jotta heidän olisi helpompi ymmärtää autismikirjon henkilöitä. Toimintaterapian keinoja voitaisiin hyödyntää myös luokkahengen kehittämisessä ryhmätoiminnalla ja sosiaalisten taitojen opettelulla. Lisäksi kouluympäristössä voitaisiin kehittää ystävyyksien luomiselle otollisia tilanteita esimerkiksi ohjattu ja strukturoitu peli, joka tulosten mukaan on ystävyyssuhteita edistävä tekijä.

Tuloksista nousi esiin monia aiheita, joita toimintaterapeutin tulee ottaa huomioon työskennellessään autismikirjon ystävyyssuhteiden edistämiseksi. Ammattilaisen on hyvä tietää ystävyyssuhteiden luomiseen liittyvistä haasteista, koska tällöin oman asiakkaan toimintaa on helpompi ymmärtää ja ongelmakohtien kehittämiseen on helpompi ryhtyä. Haasteista esimerkiksi maskaaminen, joka mainitaan Foxin ja Asburyn (2024) artikkelissa, voi olla autismikirjon henkilölle haitallista ja onkin tärkeää, että löydettäisiin keinoja sosiaaliseen kanssakäymiseen ilman maskaamisen kaltaista toimintaa. Frankelin ja muiden (2010) esittämä toisia häiritsevän käyttäytymisen välttäminen on ristiriidassa tämän kanssa, sillä tietyiltä osin tukahdutettu käyttäytyminen ei ole pitkällä aikavälillä eduksi autismikirjon henkilölle. Ystävyyden ymmärryksen kehittäminen mainitaan Platoksen ja Pisulan (2021) artikkelissa, mikä voi osana interventiota mahdollistaa paremmat lähtökohdat ystävyyksien luomiselle ja ylläpitämiselle. Siksi onkin mielekästä yhdistää tämä sosiaalisten taitojen harjoittelun ohelle. Toimintaterapeutin on huomioitava myös lähipiirin ohjaaminen, sillä tulokset osoittavat, että läheisillä on vaikutusta asiakkaan ystävyyssuhteiden kehitykseen ja laatuun.

5.2 Luotettavuus ja eettisyys

Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointi voidaan toteuttaa vaihtelevilla menetelmillä tilanteen mukaan, mutta tiettyjä piirteitä on useimmiten mielekästä tarkastella. Seuraavaksi tarkastellaan opinnäytetyön luotettavuutta tutkimuksen kohteen

ja tarkoituksen, aineiston keruun, tutkimuksen keston, aineistonanalyysin ja tutkimuksen luotettavuuden osalta. Lisäksi Tuomi ja Sarajärvi (2018) toteavat kokonaisuuden arvioinnin olevan keskeinen osa luotettavuutta.

Tutkimuksen kohde ja tarkoitus oli vastata tutkimuskysymyksiin ja yhdistää saatua tietoa käytäntöön. Aineiston valinnalla ja analyysillä pyrittiin varmistamaan, että kirjallisuuskatsauksen tulokset ovat samassa linjassa tutkimuskysymysten kanssa ja johtopäätöksissä tuloksista saatua tietoa hyödynnetään käytännön työn arvioinnissa. Aineiston keruu suoritettiin suunnitelman mukaisesti hakemalla tieteellisiä julkaisuja eri tietokannoista hyödyntäen aiheeseen sopivia hakusanoja. Lisäksi Janet Finnan kautta suoritettiin lisähakuja, mikä voi vaikuttaa haun toistettavuuteen. Aineiston keruun toteutus on kuvattu tarkemmin kappaleessa tiedonkeruu. Artikkelien julkaisuajankohdat ja kautuvat pitkälle aikavälille. Useimmat artikkelit ovat tuoretta tutkimusta, mutta Frankelin ja muiden (2010) tutkimus on jo 15 vuotta vanha, mikä voi vaikuttaa tiedon ajankohtaisuuteen. Tämä artikkeli toi kuitenkin merkittävästi tietoa aiheesta ja vastasi hyvin tutkimuskysymyksiin, joten se päätettiin sisällyttää aineistoon. Aineiston keruussa luotettavuutta on pyritty lisäämään valitsemalla vertaisarvioituja ja aiheen kannalta oleellisia artikkeleita.

Tutkimuksen kesto oli valitulle tutkimusmenetelmälle riittävä, sillä viiden kuukauden aikana on ehditty kerätä aineisto, perehtyä siihen, toteuttaa aineiston analyysi sekä syventyä pohdintaan ja raportointiin. Aineiston analyysi toteutettiin järjestelmällisesti taulukoimalla ja luokittelemalla tutkimusaineistosta kerätty tieto. Raportoinnissa analyysin eteneminen on kuvattu vaiheittain ja tulokset ilmoittamaan kattavasti luokittelun mukaisesti. Tutkimuksen luotettavuuteen sisältyy myös eettisyys, joka on huomioitu käyttämällä luotettavia lähteitä ja korrektia viittaamista. Tutkimusaineisto on julkista materiaalia, joten sen keräämiseen ei tarvittu tutkimuslupaa. Kokonaisuudessaan raportoinnista pyrittiin muodostamaan selkeä ja informatiivinen koonti kirjallisuuskatsauksen etenemisestä ja tuloksista sekä johtopäätöksistä. Opinnäytetyön kieliasu tuotettiin mahdollisimman asiatyylisenä, selkeänä ja ymmärrettävänä. Lisäksi tutkimuksista saadut löydökset on koottu selkeästi aihealueittain ymmärrettävyyden takaamiseksi.

Saadut tulokset pyrittiin yhdistämään toimintaterapian prosessiin Fisherin ja Marterellan (2019) TMO-mallia hyödyntäen. Malli toi mukanaan toimintaterapeuttisen näkökulman, joka ohjaa laajaan toiminnan tarkasteluun. Tuloksista etsittiin yhteneväisyyksiä sekä arvioitiin niitä kriittisesti

nostaen esiin ristiriitoja artikkeleiden välillä. Saatuja löydöksiä yhdistettiin käytäntöön nostamalla esimerkkejä yhteyksistä toimintaterapian prosessiin. Niitä voisi sitä kautta hyödyntää toimintaterapeutit ja muut ammattilaiset, sekä autismikirjon henkilöt ja heidän läheisensä.

Opinnäytetyön eettisyyttä on tarkasteltu hyvän tieteellisen käytännön perusperiaatteiden kautta. Näitä ovat luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto (Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa, 2023, 12). Luotettavuutta eli työn laatua arvioidaan työssä tarkemmin seuraavassa kappaleessa. Rehellisyyden edistämiseksi raportointi on tehty läpinäkyvästi selvittäen opinnäytetyön eri vaiheet. Arvostus on varmistettu kunnioittamalla tieteen tekijöitä, viittaamalla kaikkiin käytettyihin lähteisiin, sekä säilyttäen objektiivisuus välttämällä stereotyyppioita ja yleistyksiä. Vastuunkanto on huomioitu opinnäytetyön tekijöiden osalta, sillä he ovat sitoutuneet noudattamaan hyvää tieteellistä käytäntöä koko prosessin ajalta ideasta julkaisuun.

5.3 Jatkotutkimusehdotukset

Opinnäytetyön tulokset osoittivat, että PEERS- ja CFT-ohjelmat ovat tutkitusti hyödynnettävissä autismikirjon henkilöiden sosiaalisten taitojen hankkimisessa. Interventiot vaikuttavat olevan sovellettavissa myös toimintaterapiaan, mutta niiden todellista soveltuvuutta suomalaiseen toimintaterapian viitekehykseen tulisi tutkia lisää.

Opinnäytetyössä autismikirjon lasten ystävyysuhteiden tukemisessa nousivat merkittäviksi koulu-perustaiset interventiot. Fox ja Asbury (2024) esittävät artikkelissaan, että koulu on merkittävä sosiaalinen ja fyysinen ympäristö, jossa lasten ystävyysuhteet tyypillisesti alkavat, ja koulukohtaiset interventiot ovat merkittäviä ystävyysuhteiden tukemisessa. Opinnäytetyön pohjalta olisi hyödyllistä tutkia ja sitä kautta kehittää toimintaterapeuttien roolia kouluympäristössä. Esimerkiksi voitaisiin selvittää, millaisia kouluympäristössä toteutettavia interventioita ystävyysuhteiden luomiseen voisi kehittää. Näyttöä koulukohtaisista toimintaterapiainterventioista ei juurikaan Suomesta löydy.

6 Johtopäätökset

Artikkelit kokoavat tietoa autismikirjon ystävyysuhteiden haasteista ja edistävistä tekijöistä. Platoksen ja Pisulan (2021) artikkelissa kävi ilmi, että autismikirjon asiakkailta tyypillisesti puuttuvat

omassa toiminnassa esiintyviä omaa toimintaa edistäviä tekijöitä, kuten ehdoton reagointikyky, ja vastavuoroisuus. Koska ystävyysuhteiden määrittäminen on autistikirjon henkilöillä vaikeaa, he tarvitsevat siihen neurotyypillisiä enemmän tukea. Löydökset osoittavat, että autistikirjon henkilöiden ystävyysuhteet ovat monimutkaisia prosesseja, ja niiden voidaan katsoa tarvitsevan erityistä huomiota niin asiakkaan lähipiiriltä kuin ammattilaisilta.

Opinnäytetyö kokoaa tietoa ystävyyden merkityksestä autistikirjon henkilöillä, jota voitaisiin hyödyntää myös toimintaterapeuttisesta näkökulmasta. Tutkimukset osoittavat, että toimintaterapian keinoin voidaan tukea autistikirjon ystävyysuhteita. Fisherin ja Marterellan (2018) TMO-malli osana tulosten koontia muistuttaa käytännön työn pohjautumisesta teoriaan ja ohjaa tarkastelemaan tilannetta kattavasti eri elementtien kautta. Kirjallisuuskatsauksen löydökset ohjaavat toimintaterapeutteja huomioimaan terapiassa laajemmin asiakkaan ystävyysuhteita, vaikka niitä ei olisi asetettu ensisijaiseksi tavoitteeksi. Löydökset hyödyttävät terapeutteja kehittämään interventiovaihteita mukauttamalla niitä asiakaslähtöisimmiksi ja asiakkaan tarpeisiin kohdennetuiksi.

Lähteet

Black, M., Kuzminski, R., Wang, J., Ang, J., Lee, C., Hafidzuddin, S. & McGarry, S. 2024. Experiences of friendships for individuals on the autism spectrum: A scoping review. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*, 11, 1, 184-209. Viitattu 12.3.2025. <https://janet.finna.fi/>, ProQuest.

Chan, D., Doran, J. & Galobardi, O. 2022. Beyond Friendship: The Spectrum of Social Participation of Autistic Adults. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 53, 1, 424-437. Viitattu 26.4.2025. <https://janet.finna.fi/>, ProQuest.

Fisher, A. & Marterella, A. 2019. *Powerful practice. A Model for Authentic Occupational Therapy*. Fort Collins: Center for Innovative OT Solutions

Fox, L. & Asbury, K. 2024. 'I Need Them for My Autism, but I Don't Know Why': Exploring the Friendship Experiences of Autistic Children in UK Primary Schools. *Autism & Developmental Language Impairments*, 9, 1. Viitattu 26.4.2025. <https://janet.finna.fi/>, ERIC.

Frankel, F., Myatt, R., Sugar, C., Whitham, C., Gorospe, C. M. & Laugeson, E. 2010. A Randomized Controlled Study of Parent-assisted Children's Friendship Training with Children having Autism Spectrum Disorders. *Journal of autism and developmental disorders*, 40, 7, 827-842. Viitattu 26.4.2025. <https://janet.finna.fi/> CINAHL Ultimate.

Hautala, T., Hämäläinen, T., Mäkelä, L. & Rusi-Pyykkönen, M. 2021. *Toiminnan voimaa. Toimintaterapia käytännössä*. Helsinki: Edita

Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. 2023. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje. Viitattu 13.5.2025 https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf

Laugeson, E. A., Gantman, A., Kapp, S. K., Orenski, K. & Ellingsen, R. 2015. A Randomized Controlled Trial to Improve Social Skills in Young Adults with Autism Spectrum Disorder: The UCLA PEERS® Program. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 45, 12, 3978-3989. Viitattu 26.4.2025. <https://janet.finna.fi/>, ProQuest.

Page, M., McKenzie, J., Bossuyt, P., Boutron, I., Hoffmann, T., Mulrow, C. ym. (2021) The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews *BMJ*. Viitattu 18.5.2025 <https://www.prisma-statement.org/prisma-2020-flow-diagram>

Perustietoa autismista. 2023. Autismiliitto. Viitattu 20.2.2025 <https://autismiliitto.fi/autismi/perustietoa-autismista/#title-1>

Petrina, N., Carter, M. & Stephenson, J. 2014. The nature of friendship in children with autism spectrum disorders: A systematic review. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 8, 2, 111-126. Viitattu 20.2.2025. <https://janet.finna.fi/>, ScienceDirect.

Płatos, M. & Pisula, E. 2021. Friendship understanding in males and females on the autism spectrum and their typically developing peers. *Research in autism spectrum disorders*, 81, 3. Viitattu 26.4.2025. <https://janet.finna.fi/>, ScienceDirect.

Position Statement Occupational Science revised. 2011. World Federation of Occupational Therapists. Viitattu 20.2.2025 <https://www.toimintaterapeuttiliitto.fi/site/assets/files/2352/occupational.pdf>

Timonen, T., Castrén, M. & Ärölä-Dithapo, M. 2024. *Autismikirjo. Tausta, diagnostiikka ja tutkimus*. Jyväskylä: Santalahti. 2. painos.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi Viitattu: 13.5.2025. <https://janet.finna.fi/>, Ellibs ebooks

Stolt, M., Axelin, A. & Suhonen, R. (toim). 2016. *Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä*. Turun yliopisto, Hoitotieteen julkaisuja. tutkimuksia ja raportteja. 2.painos.